

Політичні науки

УДК 94(=161.2):930.1:378.4.096(477-25) Центр українознавства

Микола Обушний

Концептуальні засади дослідження ролі українства у світовому цивілізаційному процесі в доробку науковців Центру українознавства

У статті проаналізовано доробок науковців Центру українознавства щодо розроблених ними концептуальних підходів дослідження місця і ролі українства у цивілізаційному поступі людства. Концепти, розроблені науковцями Центру українознавства можуть бути перспективними у контексті розуміння українства як світового феномена, закономірностей та особливостей його формування в часо-просторовому вимірі як на теренах України, так і поза ними, а це, своєю чергою, актуалізує проведення досліджень з даної проблематики.

Ключові слова: концептуальні підходи, інтегративний підхід, науковці Центру українознавства, цивілізація, цивілізаційний процес, українство, українськість.

Mykola Obushnyj

Conceptual Approaches to the Study of the Role of Ukainianness in the World Civilization Process in the Works of the Scientists from the Center of Ukrainian Studies

The results of researchers of the scientists from the Center of Ukrainian Studies in the aspect of elaborated by them approaches to the study of role and place of Ukainianness in the civilization progress of Mankind are analyzed in the article. The concepts proposed and used by the scientists on the Center of Ukrainian Studies can be prospective in the context of understanding of Ukainianness as a world phenomenon as well as of regularities and peculiarities of its formation in the world-and-space dimension both on the territory of Ukraine and out of it and these approaches can serve to the actualization of such studies in the whole.

Keywords: Conceptual Approaches, Integrative Approach, Scientists of the Center of Ukrainian Studies, Civilization, Civilization Process, Ukainianness, Ukrainity.

Николай Обушный

Концептуальные основы исследования роли украинства во всемирном цивилизационном процессе в публикациях ученых Центра украиноведения

В статье проанализированы результаты исследований ученых Центра украиноведения в части разработанных ими концептуальных подходов к исследованию места и роли украинства в цивилизационном развитии человечества. Концепции, разработанные сотрудниками Центра украиноведения могут быть перспективными в контексте понимания украинства как мирового феномена, закономерностей и особенностей его формирования в пространственно-временном измерении, как на территории Украины, так и вне ее, а это, в свою очередь, актуализирует проведение исследований по этой проблеме в целом.

Ключевые слова: концептуальные подходы, интегративный подход, ученые Центра украиноведения, цивилизация, цивилизационный процесс, украинство, украинскость.

Сьогодні проблема дослідження українства у світовому цивілізаційному процесі набула не лише теоретичного, але й практичного значення. Йдеться, насамперед, не тільки про теоретичне обґрунтування факту належності українців до сім'ї європейських народів, але і про вступ України до європейських структур, проведення соціально-економічних та політичних реформ, які б відповідали європейським вимогам. Монографія, що підготовлена науковцями Центру українознавства, на тему: «Українство у світовому цивілізаційному процесі» саме і покликана запропонувати в концептуальному баченні авторські відповіді на ряд назрілих питань з визначеної дослідницької проблеми.

Актуальність теми детермінується ще і тим, що українознавці Центру хоч і визначили українство як загальноцивілізаційний феномен [4, с. 17], однак в якості об'єкта цивілізаційного аналізу допоки його предметно не досліджували. А це, у свою чергу, зумовило: а) багатозначність, невизначеність та розмитість понять і категорій, пов'язаних із цивілізаційним поступом українців; б) відсутність прогностичних досліджень, присвячених подальшому цивілізаційному поступу українства, з урахуванням його конструктивного (інтелектуального, культуротворчого, організаційного, військового тощо) потенціалу та самобутнього внеску у зміцнення безпеки та єдності європейської цивілізації.

Вивчення закономірностей цивілізаційного поступу українства потребує розробки нового понятійного апарату, нових методологічних підходів. Сучасну соціогуманітаристику не задовольняють однозначні лінійні тлумачення цивілізаційних процесів, адже сьогодні важливою науковою тенденцією є рух від класичних пояснювальних парадигм до некласичних та постнекласичних. Саме тому поєднання теоретико-методологічних принципів українознавства з іншими соціогуманітарними науками відкриває нові дослідницькі перспективи, підтверджує факт переміщення дослідницьких пріоритетів від формаційного до цивілізаційного підходу. У цьому контексті українознавство як сучасна інтегративна наука може виступити в ролі того «ключа», який здатен відкрити нові можливості для розуміння сутності цивілізаційного поступу українства, його ролі в європейській та світовій історії.

Теоретико-методологічна складова запропонованої роботи ґрунтується на широкій базі існуючих українських та зарубіжних наукових праць, що безпосередньо чи опосередковано стосуються даної дослідницької проблематики. Зокрема, використання опосередкованих, переважно історичних джерел, пов'язано з часо-просторовими межами, які охоплює дослідження – від неолітичної доби до сьогодення. Сам же цивілізаційний процес та місце і роль українства у ньому досліджується з епохи середньовіччя, коли завершилося масове переселення народів та відбу-

лося остаточне формування тих цивілізаційних просторів, які збереглися і дотепер.

Аналіз джерельної бази, що була використана науковцями Центру при написанні монографії, засвідчує її багатоаспектність не тільки стосовно дослідницького предмета, але і методів, що застосовувалися при його аналізі. При написанні монографії науковці Центру українознавства Київського університету використовували ними ж розроблений інтегративний підхід, який, на їхнє переконання, дає можливість якнайповніше дослідити місце і роль українства у світовому цивілізаційному процесі. При цьому авторський колектив виходив із того, що загальноприйнятого визначення цивілізації допоки немає, дискусивною залишається і проблема виділення локальних цивілізацій, як і загалом сутність цивілізаційного процесу.

З урахуванням понятійної невизначеності в основу своїх дефініцій «цивілізація», «цивілізаційний процес» автори поклали центральну (інтегративну чи базову) дослідницьку категорію «українство», що уможливило розгляд цього загальноцивілізаційного феномена як у контексті європейського, так і загальнонаціонального вимірів і на цій основі визначили зміст понять «цивілізація» та «цивілізаційний процес».

Автори монографії приділили увагу розробці ряду концептів, які можуть бути перспективними для перспектив розвитку українського соціуму. Зокрема, запропонований концепт «української України», який варто розглядати як складову сучасної української ідеї, що проходить стадію кристалізації. У практичному ж плані утвердження «української України» є на сьогодні нагальним завданням виживання української спільноти та самозбереження української державності.

У монографії доведено, що поява українців, а, відтак, і саме явище українства має давню історію. Його етнічна складова – людність, яка заселилася на українських теренах в передісторичну епоху. При цьому етногенез українців розглядається паралельно в етнічних та цивілізаційних процесах, що розпочалися на теренах середньовічної Європи. У цьому контексті авторський колектив вважає достовірним висновок відомого українського вченого О. Майбороди про те, що саме «...у середньовічний час відбулося остаточне формування тих цивілізаційних просторів, які збереглися дотепер» [3, с. 205].

Поряд з цими теоретичними засадами важливим, у методологічному плані є також підхід науковців Центру щодо початку чи «початкової точки» цивілізаційного поступу людства. Зasadничою підставою дослідження визначається епоха неоліту. Саме у цю епоху були закладені перші господарські підстави та сформовані протодержавні (племінні) адміністративні структури з формування майбутніх цивілізацій. Серед найвідоміших досягнень людності, що мешкала на українських теренах в цей період виділяється Трипільська протоцивілізація.

У методологічному плані достатньо обґрунтованою слід вважати також і тезу науковців про те, що в історичну добу однією з перших ознак європейської цивілізації стала поліетнічність, яка на українських землях і нині проявляється як норма співжиття її мешканців. Особливе місце у монографії відводиться впливу християнізації, писемності, містобудування, державотворення на цивілізаційний поступ українства, починаючи з доби Київської Русі.

Монголо-татарська навала призвела до уповільнення не тільки формування етнічного у мешканців українських земель, але загалом, їх цивілізаційного розвитку. Проте,

період панування монголо-татарських завойовників не припинив тягlosti розвитку етнічного як і цивілізаційного на українських теренах.

Етнозберігаючим анклавом українців цього періоду стали землі Галичини та Волині, які зберегли не тільки основні особливості етнічності мешканців українських земель та свою відкритість європейським цивілізаційним впливам, але і в деяких аспектах багато в чому їх посилили.

Литовсько-польська та козацька доба української історії була надзвичайно важливим етапом формування етнічної та релігійної ідентичності русинів (українців). В умовах державного ренесансу Великого князівства Литовського, бездержавного статусу в Речі Посполитій та за часів Гетьманщини український народ мав кілька векторів свого розвитку, які формувалися у складних і суперечливих обставинах його історичного буття. Проте, лишаючись частиною європейського цивілізаційного простору, українці різних конфесій і станів демонстрували здобутки свого духовного життя, які більшою чи меншою мірою мали ознаки впливу європейської культури.

Козацька державність за 133-річне своє існування (1648–1781 рр.) зробила багато для того, щоб українське населення формувалось у націю. І це при тому, що козацька держава тривалий час змушена була поєднувати елементи суперечливих політичних систем, зокрема, Запорозької Січі та Речі Посполитої.

Європейські культурні та державницькі впливи, яких зазнала Гетьманщина, не залишилися поза увагою імперської Росії, яка тотально знищила всі українські здобутки, що мали виразне європейське спрямування і навіть вдалася до ліквідації козацької державності.

Наразі, автори монографії поділяють точку зору тих дослідників, які визначають державницькі та культурні здобутки українства в особі еліти цієї доби, як «зустріч із Заходом», засвідчуючи тим самим поєднання східного слов'янства, у тому числі українців із західною цивілізацією. Водночас така «зустріч із Заходом» засвідчила, що у ранньомодерну епоху Українська церква увійшла до європейського контексту. Ця належність безпосередньо пов'язана з історією Києво-Могилянської академії, виникнення та діяльність якої стала виявом специфіки вітчизняної культури як порубіжної між Сходом і Заходом та наслідком європейських трансформаційних процесів.

У монографії багато уваги приділено аналізу духовної та інтелектуальної діяльності української еліти, зокрема, її впливу на державне та культурне життя Російської імперії.

У монографії цікавим та науково-достовірним, з нашого погляду, є виклад матеріалу, присвяченого дослідженню українства у радянську міжвоєнну добу та післявоєнного періоду, включаючи спротив українських письменників-шістдесятників, які ставили за мету демократичними засобами відстоювати права та свободи.

Проте найбільших випробувань українці зазнали у роки Другої світової війни, коли до радянських панівних стратегій додалися націонал-соціалістичні методи примусу і терору в часи окупації.

Не буде перебільшенням стверджувати, що період панування тоталітарних режимів й, зокрема, події Другої світової війни, є важливими для розуміння сучасної ситуації в Україні. Більше того, автори вважають, що її наслідки та переосмислення злочинів нацизму є ключем до осмислення сьогодишньої європейської політики, зокрема, у контексті

окупації путінською Росією Криму та розв'язання воєнної агресії на сході України.

За таких умов автори монографії солідаризувалися з тими вченими, котрі вважають, що таким порятунком для України та українців може бути єдиний шлях – інтеграція України до європейського цивілізаційного простору, власне повернення України у її європейське, а не євразійське лоно. Наразі, навіть у кошмарному сні мало кому могло приснитися, що таке повернення може супроводжуватися пролиттям крові кращих синів України. Всі ці, та деякі інші як прямі, так і непрямі, злочинні акції путінської Росії спрямовані як проти європейського цивілізаційного вибору України, так і на подальше її виснаження.

Відповіддю на російську агресивну експансіоністську політику стала консолідація українців, створення добровольчих батальйонів, поширення волонтерського руху і доброчинності, відновлення, великою мірою завдяки цьому, боєздатності української армії, поширення руху інформаційного спротиву російській пропаганді, а також доволі результативні політичні зусилля української влади на міжнародній арені для консолідованої підтримки України у світі. Але цього недостатньо – для ліквідації загрози тероризму та припинення «гібридної» війни потрібен великий комплекс заходів з боку держави, її силових органів та політичних сил, спрямований на економічні та інституційні реформи, мобілізацію всіх ресурсів для виживання країни. Втім, для цього необхідні й відповідні зусилля міжнародної спільноти, оскільки гібридна війна і тероризм є також і викликом європейському та, ширше, світовому порядку.

Сьогодні європейська орієнтація повинна стати не тільки одним із напрямків зовнішньої політики держави, а й стратегічним вектором внутрішньої трансформації українського суспільства.

У монографії зазначено, що Євромайдан не тільки актуалізував питання євроцивілізаційного вибору українців, а і, вчергове, заявив те, що українці обирають саме європейський вектор суспільного розвитку, який є не лише вектором подальшого політико-економічного розвитку, але й утвердженням їхньої цивілізаційної ідентичності та приналежності. Революція Гідності стала важливим етапом де-радянзації, незавершених у попередні роки незалежності соціальних перетворень, зокрема, й після Помаранчевої Революції. Політичне протистояння в Україні виявило гостроту зіткнення двох моделей розвитку – проєвропейської, з одного боку, та пострадянської – з іншого. Політика багатовекторності, яка була понад два десятиліття домінуючою у зовнішній політиці незалежної України, виявилася не тільки неефективною, але й небезпечною.

Сьогодні більшість українців добре розуміють, що для України європейський вибір є глибшим, ніж просто політична чи економічна інтеграція з ЄС і такий вибір пов'язують з наявністю чи відсутністю державної незалежності. Тому і саме поняття як «Європейська Україна» нині українством розуміється як факт приналежності до європейської культури та європейських цінностей, таких як демократія та права і свободи громадян.

Єврореволюція надала могутній імпульс саме такому наповненню. Найнаочнішими свідченнями є організація волонтерського руху, добровольчих загонів для надання допомоги учасникам Євромайдану та воїнам – захисникам східних територій України. Ці та деякі інші ініціативи українських громадян підтверджують, що більшість українців відчували відповідальність за долю країни, її майбутнє, фак-

тично заклали міцний фундамент реального громадянського суспільства. Патріотизм як утвердження власної національної гідності набув у сучасній Україні особливого значення. Дієвий патріотизм став реальним вираженням тієї революції свідомості, яку пережило українство в період Єврореволюції.

Сучасна Україна повинна нарешті довести собі і світові, що вона не лише фізично належить до Європи, а й духовно здатна гідно представляти величну європейську культуру та стиль життя. Сьогодні вона має всі шанси стати невід'ємною складовою спільного європейського цивілізаційного простору.

Наукова новизна монографії на тему: «Українство у світовому цивілізаційному процесі» полягає у тому, що вперше:

- в українській соціогуманітаристиці на основі інтегративного підходу здійснено комплексний аналіз українства як загальноцивілізаційного феномена, застосовуючи при цьому ряд методологічних підходів цивіліології;

- введено та використано цивілізаційний підхід при аналізі сучасних українознавчих досліджень;

- застосовано інтегративний підхід дослідження українства як об'єкта цивілізаційного аналізу.

До найсуттєвіших результатів, що висвітлюють наукову новизну монографії, слід віднести також внесок окремих авторів у розробку дослідницької проблеми:

Ст. наук. співроб. Воропаєва Т. С. та Мостяєв О. І., уперше застосовували дослідницькі методи українознавства, що базуються на інтегративному підході, систематизували наявні у науковій літературі поняття «цивілізація» [1, с. 4–16; 2, с. 21], «цивілізаційний процес», «європейська цивілізація» та визначили їхню сутність.

Наук. співроб. Авер'янова Н. М. уперше дослідила українську мистецьку еліту як суб'єкт цивілізаційних перетворень, виділила основні критерії її елітарності: вишуканий художній смак, художній талант, професійність, соціальна відповідальність, високий інтелектуальний рівень, патріотизм і громадянськість.

Мол. наук. співроб. Василик І. Б. уперше ввела у науковий обіг українознавства поняття «адвокатська доба», розкрила її сутність та обґрунтувала її значимість для галицьких українців у контексті їх національного відродження та державотворення. Саме адвокатська доба, на погляд авторки, суттєво вплинула на суспільно-політичне життя галицького суспільства, (80-ті р. XIX – 20-ті р. XX ст.) оскільки молода генерація адвокатів, що прийшла на зміну поколінням священників та вчителів, стала рушієм культурно-освітнього, економічного та суспільно-політичного розвитку Галичини.

Ст. наук. співроб. Воропаєва Т. С. уперше:

- запропонувала розрізняти світовий цивілізаційний процес та європейський цивілізаційний процес;

- запропонувала досліджувати міждисциплінарну категорію «українство» у контексті цивілізаційного підходу, що дозволило розглядати її у системній єдності з категорією «українськість» та уможливило виділення наступних етапів етнонаціонального розвитку українства: 1) становлення протукраїнського етнокультурного ядра (на основі взаємодії племен склавинів і антів); 2) постановня праукраїнських племен (поляни, деревляни, сіверяни, волиняни (з урахуванням дулібів і бужан), уличів, тиверців, білих хорватів); 3) становлення українського етносу; 4) становлення української етнічної нації; 5) утворення діаспоральних спільнот поза межами України; 6) формування української політичної нації; 7) кристалізація українства як світової макроспільноти (куди входять як етнічні, так і політичні українці (що репрезентують сучасну повномасштабну українську націю), а також вихідці з України,

мігранти й представники української діаспори). При цьому запропоновано розглядати українство як певну «цивілізаційну спільноту», представники якої зробили помітний внесок у розвиток як європейської, так і світової цивілізації;

– визначила поняття «цивілізаційна ідентичність» (це результат самоотождечення суб'єктів (як індивідуальних, так і колективних) з тією чи іншою цивілізаційною спільнотою, представниками якої дані суб'єкти вважають себе). Проведені теоретико-емпіричні дослідження показали, що в ідентифікаційній матриці громадян України нині домінує європейська цивілізаційна ідентичність. Факторами, які найбільше вплинули на активізацію цього типу цивілізаційної ідентичності, стали: «Помаранчева революція 2004 р.», проведення в Україні фіналу «Євробачення» у 2005 р., проведення в Україні фіналу Європейського чемпіонату з футболу в 2012 р., події Євромайдану і Революції Гідності тощо.

Ст. наук. співроб. Грабовська І. М. уперше обґрунтувала концепт «української України» в єдності його теоретичного та практичного значення в межах проблематики сучасного українознавчого дискурсу. У теоретичному плані концепт «української України» розглядається як складова сучасної української ідеї, що нині проходить стадію кристалізації. З точки зору практики – утвердження «української України» є способом збереження української державності, виживання та розвитку української модерної європейської нації.

Ст. наук. співроб. Довбищенко М. В. уперше висвітлив проблему співвідношення розвитку національної та релігійної свідомості українського народу Литовсько-польської доби XVI–XVIII ст. Автор запропонував власне бачення процесів кристалізації національної свідомості українців зазначеної історичної епохи.

Ст. наук. спів роб. Кагамлик С. Р. уперше довела, що європейські впливи значною мірою позначилися на становленні і творчій активності української православної церковної еліти ранньомодерного часу, що підтверджує її філософська, богословська і проповідницька спадщина. Діяльність української православної ієрархії з вихованців Києво-Могилянської академії йшла в річищі ієрархії започаткованого Петром Могилою синтезу духовних надбань Заходу і Сходу.

Ст. наук. спів роб. Кобченко К. А. уперше проаналізувала політичні орієнтації громадян України за двома цивілізаційними спрямуваннями – проєвропейське як європейський цивілізаційний вектор та проросійське (пострадянське) як євразійський вектор розвитку.

Ст. наук. співроб. Мостяєв О. І. уперше:

– систематизував найважливіші цивілізаційні виклики та відповіді на них сучасного українства та предметно розкрив зміст та особливості метаісторичних, системних та деструктивних викликів.

– провів порівняльний аналіз ознак спільного цивілізаційного розвитку українства з іншими європейськими спільнотами, починаючи з IX ст. (доба середньовіччя), і довів, що становлення українства, в основному, відбувалося відповідно до закономірностей, що були характерними і для інших європейських народів. Проте європейська порубіжність українців визначила ряд особливостей їх розвитку, котрі пов'язані переважно з східними іншоцивілізаційними впливами. Звісно ж, це негативно позначилося на цивілізаційному поступі українців, законсервувало ряд архаїчних рис їх соціокультурної організації. Наразі, вони не змінили європейські прагнення українців у зворотньому напрямку;

– провів порівняльний аналіз революційних процесів в європейських країнах та Україні та вперше запропонував концепцію рекурентного революційного процесу та показав місце Революції Гідності в українському рекурентному революційному процесі, розкрив її перспективи.

Проф. Обушний М. І. уперше в українознавстві, застосовуючи інтегративний підхід проаналізував ряд засобів, що використовують ідеологи російського великодержавництва, з метою дестабілізації етнополітичної ситуації в українському суспільстві та створенню негативного зовнішньополітичного іміджу про Україну та українство.

Наук. співроб. Сорочук Л. В. уперше виявила та проаналізувала нові жанри майданного фольклору, що використовувалися під час Революції Гідності – фейки (імітація фольклорних жанрів), інсталяції, адаптовані до революційних подій, тексти народних пісень, кричалки, плакати з неординарними зверненнями, графіті і т. ін. Ці фольклорні форми і сьогодні продовжують справляти свій вплив як на етнокультуру українців, так і на етнокультуру європейських народів під час їх протестних акцій.

Дістало подальшого розвитку положення про те, що:

– надійним, однак мало використаним резервом формування зовнішньополітичного іміджу України у світі є широке залучення української діаспори до цього напрямку роботи [5]. Для цього МЗС та МОН України покликані активніше використовувати як традиційні форми освітньої роботи з представниками діаспори – організація міжнародних шкіл, стажування вчителів діаспори в Україні, налагодження контактів школярів української діаспори з ровесниками України, так і віднайденням нових, зокрема, організацію навчання етнічних українців-випускників зарубіжних країн в ВНЗ України тощо (Обушний М. І.);

– попри достатньо широко та всебічно досліджуваний на сьогодні в українській гуманітаристиці феномен шістдесятництва, запропоновано його подальший поглиблений аналіз, оскільки це може виявити надзвичайно цікаві моменти, зокрема, у сфері філософського та ідеологічного забезпечення євроцивілізаційного вибору українства доби незалежності (Грабовська І. М.);

– оскільки гендерний компонент і у нинішніх умовах залишається важливою складовою сучасної демократії та європейських цінностей, тому вступ до європейського співтовариства актуалізував реалізацію української гендерної політики, яка покликана забезпечувати дотримання загальноєвропейських принципів прав людини, включно з відмовою від практик таврування гендерної інакшості, урахуванням національних традицій українців. І у цьому зв'язку обґрунтовується теза про те, що для України: а) перспективною може бути гендерна політика як рух до паритетної демократії; б) гендерна проблематика нині в Україні повинна бути зорієнтована на інтелектуальне середовище і насамперед на роботу зі студентською молоддю; в) з метою руйнування суспільних гендерних стереотипів варто було б створити мережу ЗМІ, які б цілеспрямовано та адекватно працювали б із гендерною проблематикою тощо (Грабовська І. М.);

– гендерна проблематика є достатньо новою для українознавчого дискурсу, перспективність її розвитку визначається як потребою теоретичного осмислення та обґрунтування вирішення практичних завдань на шляху створення гендерно збалансованого суспільства на теренах нашої країни, так і євроінтеграційними прагненнями українства (Грабовська І. М.);

– дослідження специфіки змістовного наповнення категорій «українство», «українськість», «український рух» варто застосовувати філософсько-світоглядний підхід і на цій основі проводити порівняльний аналіз змістовного наповнення вказаних категорій у різні періоди історичного розвитку української спільноти та соціуму (Грабовська І. М.);

– питання об'єктивної та суб'єктивної ролі українства у добу тоталітаризму (сталінської радянської та націонал-соціалістичної) і радянського періоду української історії у цілому потребує комплексного аналізу. Зокрема, необхідно дослідити поведінку різних груп українства як реакції на виклики тоталітарної доби, а саме: прийняття радянського режиму та співпраця з ним, колаборація із окупаційним націонал-соціалістичним режимом або форми активного (боротьба ОУН-УПА) чи пасивного (еміграція з СРСР) спротиву тоталітарним режимам (Кобченко К. А.);

– ідея єдності християнства, сформульована у працях А. Шептицького та Л. Гузара може мати міжнародне значення для консолідації українства. Принциповою рисою «української моделі» християнської єдності є розв'язання питання про спільне св. Причастя християн Заходу і Сходу, яке передбачає взаємне визнання таїнств та взаємне поминання на літургіях. За таких обставин питання про форму підпорядкування східних християн Риму, яке було одним із найскладніших тем релігійної полеміки протягом останніх тисяч років, втрачає свою гостроту.

У цьому контексті важливою і актуальною є ідея архієпископа Л. Гузара про створення помісної Київської Церкви на основі всіх християнських конфесій, які пов'язують свою духовну та релігійну традицію з єдиною Українською Церквою, що існувала у IX–XVI ст. Висловлено переконання, що створення Київської Помісної Церкви зі збереженням сопричастя з Католицькою та Православною Церквами може стати подією, що наочно продемонструє реальний механізм єдності християн України, а, відтак, і усього українства (Довбищенко М. В.);

– твердження, що державно-політична й культурно-просвітницька діяльність представників української еліти в Росії (як духовної, так і світської) засвідчила активне несення ними цивілізаційних впливів в середовище Російської імперії. Україна від середини XVII ст. служила в якості «інтелектуального донора» для Московщини, постачала їй державних та церковних діячів, праця яких сприяла становленню однієї з наймогутніших імперій кінця XVIII – початку XIX ст. Державна праця на імперській ниві політиків українського козацького походження набула особливого значення у другій половині XVIII – на початку XIX ст. у зв'язку діяльністю О. Безбородька, В. Кочубея та інших діячів, що брали активну участь у реформах Катерини II та Олександра I. Українська церковна присутність в Росії мала свою специфіку в різні історичні періоди. Якщо у XVII ст. можна говорити про свідоме українське культурегерство, то у XVIII ст., з перетворенням Петром I Православної Церкви в частину державного механізму, діяльність українських церковних діячів набирає характеру силового підпорядкування імперській системі. Змушені піднімати культурний рівень Російської держави за рахунок українських освічених кадрів, українські архієреї об'єктивно сприяли інтелектуальному знекровленню України (Довбищенко М. В., Кагамлик С. Р.);

– неготовність української політичної та військової еліти початку XX ст., зокрема, у добу визвольних змагань 1917–1920 рр., вирішити проблему побудови української державності в нових історичних реаліях. Однією з причин

такої неготовності були архаїчні уявлення лідерів та рядових учасників Визвольних змагань щодо ідеалу державної та суспільної моделі майбутньої України (романтизація козацької вольниці, отаманщина, анархізм тощо). Водночас, було підкреслено також внесок українських повстанців (Довбищенко М. В.);

– при розгляді цивілізаційного поступу українського народу (як і багатьох інших європейських народів) потрібно враховувати етапи розвитку європейської цивілізації: неолітичний, ранньокласовий, античний, середньовічний, ранньоіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний (інформаційний), а також теорію «цивілізаційних хвиль» Е. Тоффлера про значення аграрної, промислової та інформаційної хвилі (Воропаєва Т. С.);

– у багатьох європейських країнах (до яких належить і Україна) окремі цивілізаційні процеси (наприклад, процес неолітизації, який поширювався, зокрема, і з Балкано-Дунайського регіону) почали розгортатись за кілька тисячоліть до моменту формування сучасної Європейської цивілізації (Воропаєва Т. С.);

– у період неоліту зародилась землеробська основа Європейської цивілізації, при цьому землеробство невдовзі стало основною формою господарювання на теренах Європи, а Україна стала відомою в якості «Європейської житниці» (Воропаєва Т. С.);

– одним з найважливіших досягнень цивілізаційного поступу людності, що мешкала на теренах України в добу неоліту, стала Трипільська протоцивілізація, яка досягла досить високого рівня цивілізаційного розвитку, але, на жаль, вона так і не стала повноцінною ранньою цивілізацією (Воропаєва Т. С.);

– українські націєтворчі процеси були започатковані саме у козацьку добу і є підтвердженням закономірних історичних тенденцій розвитку Європейської цивілізації: 1) спільноти національного типу починають формуватися в ранньомодерну добу в рамках націєзації етнічних спільнот, як важливого цивілізаційного процесу; 2) спочатку, як правило, утворюється етнічна нація (яка пізніше стає «серцевиною» політичної нації у більшості європейських держав), пізніше формується *політична нація* (яка слугує певною «захисною оболонкою» для етнічної нації); 3) кристалізація національної ідентичності, як правило, супроводжується *зміцненням європейської цивілізаційної ідентичності* як індивідуальних, так і колективних суб'єктів (Воропаєва Т. С.);

– розвиток української музичної культури відбувається в руслі культурно-мистецьких тенденцій поступу музичної культури європейських країн (що формувались на спільній культурно-історичній основі, перш за все, на культурно-мистецькій спадщині європейського варварського й античного світів), це підтверджує безсумнівну культурну й цивілізаційну спорідненість українців із європейськими народами (Воропаєва Т. С.);

– український фольклор, народні традиції як визначальні складові етнокультури є важливим чинником формування національної свідомості, духовного й культурного розвитку українства (Сорочук Л. В.);

– українська культура козацького періоду стала вагомим внеском у духовне й культурне життя сучасного українства (Сорочук Л. В.);

– сучасна українська діаспора є невід'ємною складовою світового українства, що не тільки презентує та поширює українську культуру і мову, але і допомагає українській державі утверджувати позитивний імідж у світі (Сорочук Л. В.);

– дестабілізація внутріполітичної ситуації в Україні, окупація Росією українського Криму, «гібридна» війна Росії проти України на сході привели до радикальної зміни сучасної геополітичної ситуації не тільки на території Європи, але й в усьому світі. Нові геополітичні умови загострили старі і активізували нові цивілізаційні загрози та виклики, у тому числі і ті, що пов'язані з цивілізаційним поступом українства до європейського простору (Мостяєв О. І.);

– дістала подальшого розвитку ідея Н. Дейвіса про структурованість європейської цивілізації за принципом «цивілізаційне осердя» (центри + провінція) – периферія – порубіжжя». Відповідно до цієї моделі дістала подальшого розвитку концепція порубіжності (фронтирності) українства (Мостяєв О. І.);

– упродовж століть представники української мистецької еліти знали й високо цінували національні художні традиції, розуміли їх як частку загальнолюдської спадщини і вміло використовували у своїй творчості, органічно вплітаючи їх у мистецьку мову свого часу. Митці, працюючи і на батьківщині, і за кордоном, своєю творчістю сприяли входженню українського мистецтва у світовий художній процес, поповнювали мистецькі здобутки європейської цивілізації (Авер'янова Н. М.);

– мистецький Євромайдан став одним із напрямків сучасного українського мистецтва. Представлені на ньому інсталяції, графіті, карикатури, портрети героїв Небесної Сотні, декоративно розмальовані щити і шоломи засвідчили, що образотворче мистецтво відповідає вимогам часу,

а українська мистецька еліта невіддільна від вирішення проблем і сподівань української нації (Авер'янова Н. М.);

Підсумовуючи одержані науковцями Центру українознавства ці та деякі інші теоретичні здобутки імовірно, що не буде перебільшеною з боку автора статті, їхня позитивна оцінка, суть якої полягає у тому, що запропоновані концептуальні підходи (як ті, що введені у науковий обіг уперше, так і ті, що дістали подальший розвиток) можуть стати теоретичним підґрунтям для подальшого поглиблення та обґрунтування не тільки методологічних засад дослідження українства, але і загалом українства як загальноцивілізаційного феномена у його часо-просторовому вимірі як на теренах України, так і поза ними.

1. Горелов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Цивілізаційні історії України: [нариси] / М. Є. Горелов, О. П. Моця, О. О. Рафальський. – К.: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. – 632 с. 2. Культурно-цивілізаційний простір Європи і України: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку: [колективна монографія] / [керівник авторського колективу і науковий редактор – д-р іст. наук., проф. І. Кудряченко] / Ін-т європейських досліджень НАН України. – К.: Університет «Україна», 2010. – 405 с. 3. Майборода О. М. Етнічність у міжнародній системі / О. М. Майборода. – К.: ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2015. – С. 205. 4. Українознавство: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. М. І. Обушного. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 672 с. 5. Обушний М. Проблеми формування зовнішньополітичного іміджу сучасної України // Українознавчий альманах. – Вип. 1: Український образ світу: особливості у світовому контексті. – К., 2009. – С. 195–199.

УДК 316.722(477.64-21): 321.01(477)

Людмила Афанасьєва, Ксенія Рубікондо-Хованова

Інтеркультурне місто як модель інтеграції українських спільнот у сучасний європейський простір

Інтеркультурна модель розвитку українських міст, випробувана та затверджена в рамках Програми Ради Європи «Інтеркультурні міста», дозволяє сьогодні впроваджувати нові прийоми управління, громадської участі, міжсекторної праці з існуючими національними мережами та об'єднаннями інтеркультурної заємодії, проектних підходів тощо для успішного урбаністичного розвитку. Співпраця міст в Європі відкриває нові можливості для успішного партнерства, обміну досвідом та ідеями інтеркультурності.

Ключові слова: інтеркультурність, індекс інтеркультурності, інтеркультурна модель, інтеркультурне місто

Afanasieva Lyudmila, Kseniya Rubicondo-Khovanova

Intercultural City as a Model of Integration of Ukrainian Communities in the Modern European Space

Intercultural model of Ukrainian cities, tested and approved within the framework of the Council of Europe named "Intercultural Cities", can now be implemented in new management practices, civic participation, intersectional collaboration, project approaches, etc. for successful urban development. Cooperation with existing national networks and associations of intercultural cities in Europe opens up new opportunities for successful partnerships, exchange of experience and realization of intercultural ideas.

Keywords: Intercultural, Index of Intercultural level, Intercultural Model, Intercultural Cities.

Афанасьєва Людмила, Рубікондо-Хованова Ксенія

Інтеркультурний город як модель інтеграції українських спільнот в сучасне європейське пространство

Інтеркультурна модель розвитку українських городів, испытанная и утвержденная в рамках Программы Совета Европы «Интеркультурные города», позволяет сегодня внедрять новые приемы управления, общественного участия, межсекторного взаимодействия, проектных подходов и так далее для успешного урбаністического развития. Сотрудничество с существующими национальными сетями и объединениями интеркультурных европейских городов открывает новые возможности для успешного партнерства, обмена опытом и идеями интеркультурности.

Ключевые слова: интеркультурность, индекс интеркультурности, интеркультурная модель, интеркультурный город.

Сьогодні ми більше не можемо дозволити собі ставитися до етнокультурного розмаїття зі зневагою або ігнорувати його. Однак те, що чимало європейських і українських міст до цього часу не в змозі повноцінно скористатися перевагами такого розмаїття й навіть зіштовхуються з конфліктами

в зв'язку з відсутністю належної інтеграційної політики, залишається фактом. Відсутність належної інтеграційної політики певною мірою обумовлена недооцінкою культурного аспекту, недостатнім розумінням концепції етнокультурної інтеграції: спрощеним або упередженим розумінням куль-